

Józef Steciński

(Jarosław)

KONSERWACJA MALOWIDEŁ ŚCIENNYCH STEFANA NORBLINA W PAŁACU UMAID BHAWAN W JODHPUR – INDIE

Stefan Norblin – jeden z czołowych artystów stylu *art déco* lat 20. i 30. XX w. w sztuce polskiej dał się poznać jako portrecista, karykaturzysta, grafik, ilustrator książek, projektant plakatów, architekt wnętrz, uprawiał również sztukę użytkową. Bogaty dorobek artystyczny S. Norblina w kraju jest bardziej znany, niż jego okres działalności twórczej w czasie pięcioletniej emigracji wojennej w Indiach.

We wrześniu 1939 r. kiedy wojska niemieckie zaatakowały Polskę S. Norblin z żoną Heleną (Leną) Żelichowską, gwiazdą filmową i teatralną wyjechali z kraju udając się do Stanów Zjednoczonych przez Daleki Wschód. Już w Bagdadzie polski artysta otrzymał zamówienie na wykonanie portretów członków rodziny królewskiej i angielskiego korpusu dyplomatycznego.

W 1941 r. Norblinowie dotarli do Bombaju w Indiach gdzie artysta został zatrudniony jako nadworny malarz maharadży Morvi Lakhadiraj, dla którego wykonał portret oraz udekorował wnętrza pałacu malowidłami ściennymi i obrazami olejnymi na płótnie. Następnie w 1943 r. wykonuje malowidła ścienne we wnętrzu pałacu maharadży w Padmie.

W Jodhpur w 1943 r. ukończono budowę jednego z największych pałaców świata Umaid Bhawan – 210 m szerokości, 111 m wysokości, we wnętrzu znajdowało się 347 pomieszczeń. Statek transportujący luksusowe wyposażenie dla pałacu wykonane w londyńskiej firmie został zatopiony przez niemiecką łódź podwodną. W tej sytuacji maharadża Umaid Singh zaangażował Stefana Norblina do realizacji największego zlecenia w Indiach.

Fot. 1. Pałac Umaid Bhawan w Jodhpur – Indie

- Polski artysta wykonuje projekty aranżacji wewnątrz pałacu, dekoruje ściany malowidłami:
- a) w dawnym holu pałacu (obecnie sala ekspozycyjna Muzeum Pałacu) umieścić 2 malowidła (po 20 m² z sygnaturą „S Norblin 1943”) w kształcie półkola. Sceny dotyczą rodu maharadży – ukazują zwycięską bitwę założyciela miasta Rathora przeciwko Mongołom, oraz po przeciwnej stronie orszak ślubny maharadży;
 - b) na ścianach basenu w podziemiach pałacu znajdują się malowidła olejne z mozaikami na posadzce – znaki zodiaku;
 - c) w Sali Tronowej – Orientalnej, 6 malowideł ściennych (po ok. 10 m² z sygnaturami „S Norblin 46” lub „S Norblin 1946”). Ich tematem były sceny z mitologii hinduskiej Mahabharata i Ramajana.

Fot. 2. Malowidło ścienne „orszak ślubny maharadzy w d. holu obecnie sala muzealna pałacu Jodhpur.

Inne pomieszczenia pałacu dekoruje obrazami olejnymi na płótnie bawełnianym oraz na szkłe. W pałacu myśliwskim Sardar Samand oddalonym ok. 70 km od Jodhpur namalował dwa malowidła, jedno w barze, drugie „Durga” w sypialni. W 1947 r. Stefan Norblin z żoną i synkiem Andrzejem opuszczają Indie i zamieszkują w San Francisco, gdzie nienajlepiej powodzi się im materialnie, a postępująca utrata wzroku skłania artystę do samobójstwa w 1952 r.¹

Z okazji złotego jubileuszu swojego pałacu (50-lecia) w 1993 r. maharadża Gaj Singh II zaprosił na uroczystości m. in. ówczesnego ambasadora Polski w N. Delhi Krzysztofa Byrskiego, któremu pokazał we wnętrzach swojego pałacu dzieła wykonane przez polskiego artystę S. Norblina.

Część malowideł znajdowała się w złym stanie technicznym – szczególnie malowidła ścienne i połączany plafon w Sali Tronowej. Polski ambasador powiadomił Ministerstwo Kultury RP o złym stanie zachowania malowideł S. Norblina w pałacu Umaid Bhawan w Jodhpur. W 1994 r. jako konserwator dzieł sztuki zostałem wysłany do Jodhpur przez P.P. Pracownię Konserwacji Zabytków Zarząd Główny w Warszawie by wykonać

¹ M. Leśniakowska, *Stefan Norblin*, [w:] *Słownik Artystów Polskich i obcych w Polsce działających*, t. VI, Wrocław 1998, s. 129; M. R. Chlanda, *Ze Stefanem Norblinem w Indiach*, „Spotkania z Zabytkami” 2008, 5.

inwentaryzację i dokumentację prac polskiego artysty. Do pomocy przydzielono arch. Hannę Jung Migdalską.

Dokumentacja konserwatorska² zawiera opis każdego z pomieszczeń, w którym znajdują się prace artysty, wymiary, opis dzieła, stan zachowania, stopień zniszczeń, program prac konserwatorskich, kosztorys prac konserwatorskich, koszt materiałów oraz fotografie wykonane przez Józefa Stecińskiego. Z powodów organizacyjnych i braku funduszy nie przystąpiono wówczas do ratowania dzieł Stefana Norblina.

Na nowo podjęto tę kwestię po 12 latach, w 2006 r. w ramach Dni Kultury Polskiej w Indiach organizowanych przez Instytut Adama Mickiewicza w Warszawie, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP oraz Ambasadę Polską w N. Delhi. Wówczas udałem się do Jodhpur by wykonać :

- a) autorską dokumentację dzieł S. J. Norblina znajdujących się w pałacu Umaid Bhawan i współpracować w tym zakresie z operatorem filmowym³;
- b) zabezpieczenie najbardziej uszkodzonych malowideł ściennych Stefana Norblina;
- c) autorski projekt prac konserwatorskich dzieł S. J. Norblina na kolejne lata⁴.

Prace zabezpieczające wykonałem przy pomocy Sunil Laghate i Ajay Vyas z pracowni – laboratorium fortu w Jodhpur. Powierzchnię malowideł oczyszczono z kurzu miękkimi małymi pędzlami, następnie zabezpieczono – zaklejono bibułą japońską na spoiwie odwracalnym roztworze 1% polialkoholu w wodzie destylowanej i 20% alkoholu etylowego z dodatkiem 0,1% żółci wołowej (OX GALL 051) i tymolu. Poczyniono też próby przyklejania odspojonej warstwy malarskiej z pobiałą do podłoża, oraz zdejmowania bibuлки zabezpieczającej.

Opracowany został program prac konserwatorskich na kolejnych 5 sezonów w miesiącach o najniższych temperatur w Indiach (listopad, grudzień, styczeń, luty).

W ciągu dwóch sezonów 2007/2008 i 2008/2009 polscy konserwatorzy – Magdalena Getler, Małgorzata Słowik, Marta Bielicka, Maria Banasz, Izabela Malczewska, Barbara Szykulska i Łucja Wróblewska – pod moim kierownictwem oraz przy pomocy praktykantów z Jodhpur – Sunil Laghate i Ajay Vyas – wykonaliśmy pełną konserwację 6 najbardziej zniszczonych malowideł ściennych S. Norblina w Sali Tronowej – Orientalnej (każde po ok. 10m²).

Malowidła S. Norblina wykonane temperą półtłustą przy użyciu pigmentów suchych używanych w tym okresie oraz spoiwa organicznego. Warstwa malarska z pobiałą popękana i odspojona od podłoża w postaci wygiętych łusek (zob. fot. nr 8) z powodu

² *Raport o stanie malowideł Stefana Juliusza Norblina w Umaid Bhawan Palace i w Sardar Samand Palace*, Warszawa 1994. Przechowywana w archiwum Polskich Pracowni Konserwacji Zabytków Warszawa oraz w archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa.

³ W 2006 r. powstaje film dokumentalny Roberta Ćwiklińskiego o Stefanie Norblinie nagrodzony złotym medalem w Stanach Zjednoczonych.

⁴ Raport z pobytu w Jodhpur – Indie listopad/grudzień 2006 r. konserwatora Józefa Stecińskiego znajduje się w archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie.

Fot. 3. Malowidło ścienne „Bitwa założyciela miasta Radhora przeciwko Mogołom” d. hol obecnie sala muzealna pałacu Jodhpur

małej wilgotności powietrza w pomieszczeniu (20 – 30 %), zbyt wysokiej temperatury dochodzącej czasami do 54°C w cieniu w miesiącach czerwiec - sierpień oraz zastosowaniu kruchej pobiałej (podkładu) pod malowidłami o małej spoistości.

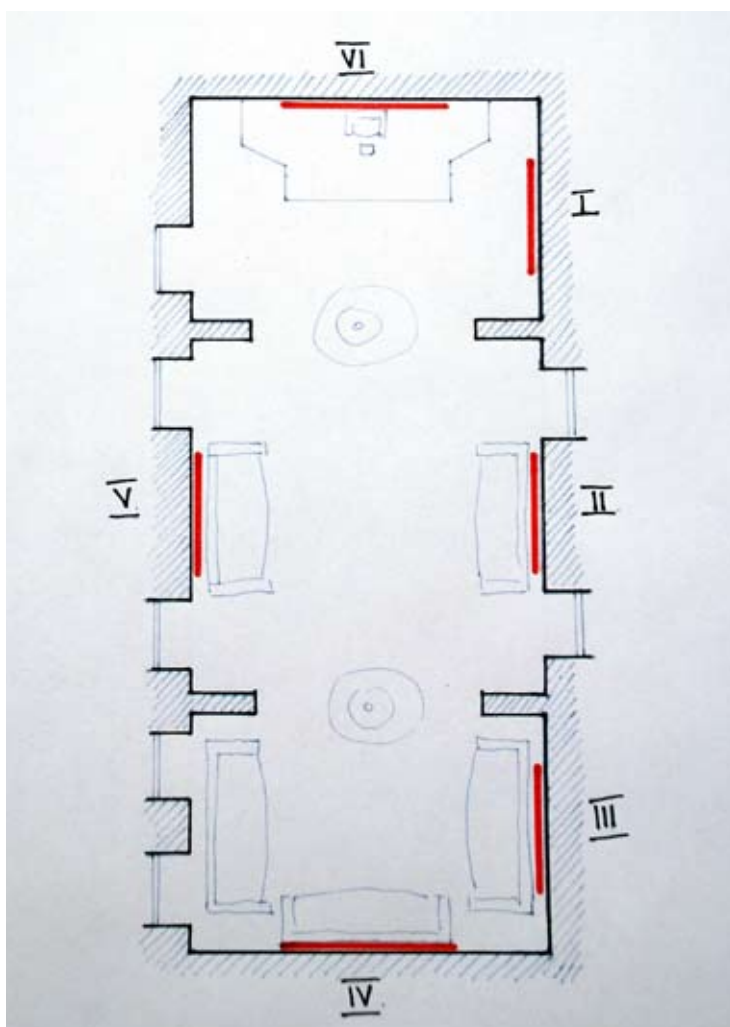
Bibułkę japońską zabezpieczającą łuszczące się malowidła usuwano małymi fragmentami pensetą, spryskując wcześniej rozpylaczem – alkohol etylowy (50%) z wodą destylowaną (50%). Odstające od podłoża kruche łuski warstwy malarskiej oraz pobiałę zwilżano (przy pomocy strzykawek i małych pędzli) alkoholem etylowym z wodą destylowaną, następnie nasączano spoiwem – roztworem: 5% Primal AC 33 w wodzie destylowanej i alkoholu etylowym z dodatkiem żółci wołowej.

Kiedy warstwa malarska w postaci łusek stała się bardziej elastyczna przykładano papier silikonowy i prasowano kauterami. Uzupełnienia ubytków pobiałej wykonano wapnem lasowanym z dodatkiem spoiwa akrylowego i żółci wołowej. Powierzchnię malarską oczyszczano gąbkami „akapad” austriackiej firmy Wishab.

Utrwalenie i zabezpieczenie powierzchni malowideł wykonano 7% roztworem paraloidu B 82 w alkoholu etylowym. Uzupełnienia ubytków warstwy malarskiej – punktowania wykonano farbami temperowymi włoskiej firmy Restauro.

Wcześniej podejmowano próby odnawiania malowideł Stefana Norblina w Sali Tronowej przez miejscowych artystów, którzy podmalowali miejsca gdzie odpadły łuski warstwy malarskiej najczęściej farbami olejnymi nie zawsze dobierając właściwy kolor natomiast do uzupełnień pobiałą stosowali zbyt mocne spoiwo.

W najbliższym sezonie 2009/2010 r. planowane są prace konserwatorskie przy pozostałych dwóch malowidłach ściennych (każde po 20 m²) S. Norblina w dawnym holu, obecnie sali ekspozycyjnej Muzeum Pałacu (zob. fot. 2 i 3) oraz konserwacja malowidła na szkle 280/187 cm w sypialni maharani.

Fot. 4. Rzut pionowy Sali Tronowej pałacu Umaid Bhawan Jodhpur z rozmieszczeniem malowideł

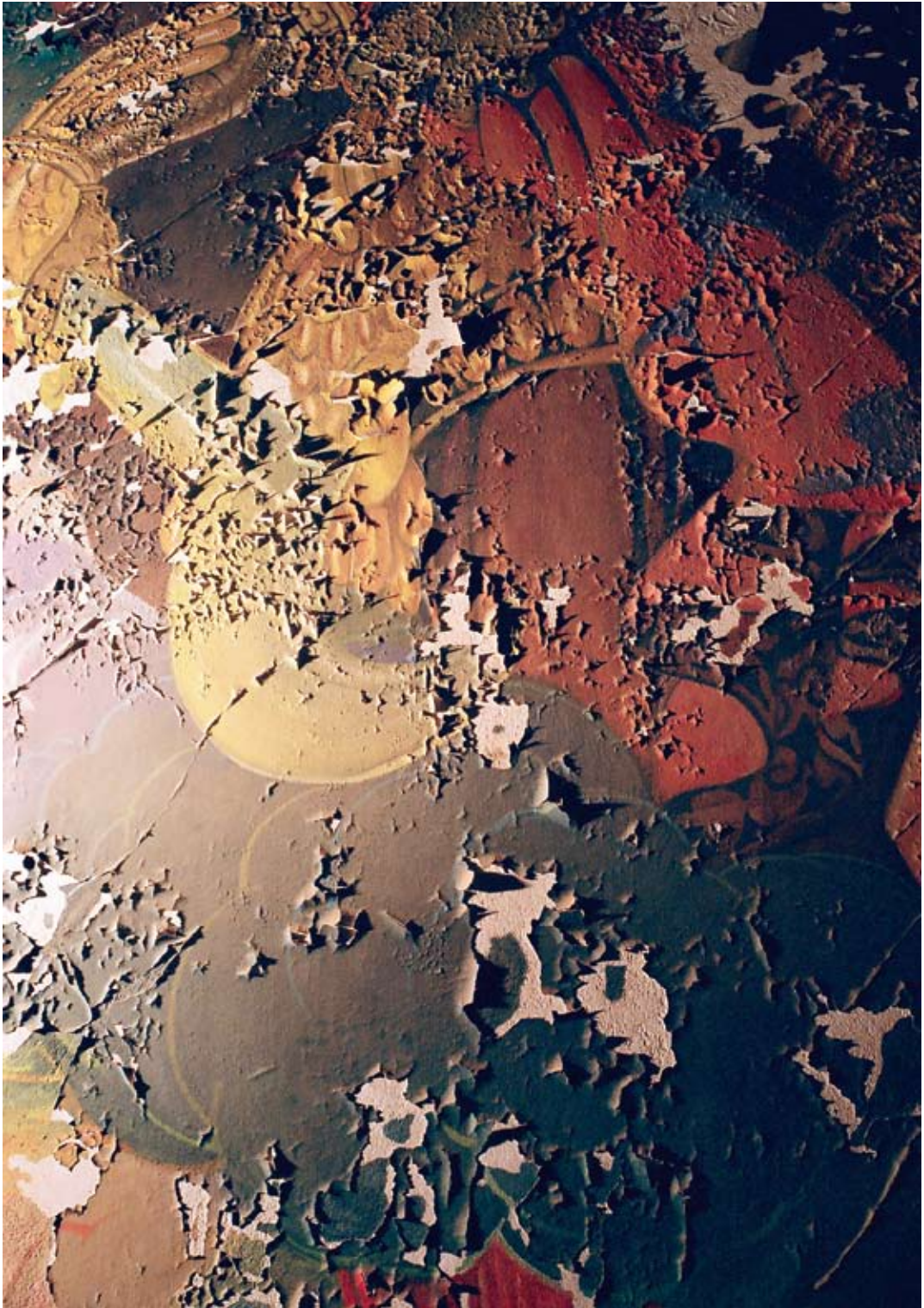
Fot. 5 . Malowidło ściennie I w Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 6. Malowidło ściennie II w Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 7. Malowidło ściennie III w Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 8. Fr. malowidła ściennego III w Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 9. Malowidło ścienne IV w Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 10. Malowidło ściennie V w Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 11. Malowidło ścienne VI w Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 12. Malowidło ściennie IV w Sali Tronowej po zabezpieczeniu bibułką japońską

Fot. 13. Malowidło ścienne VI w Sali Tronowej po zabezpieczeniu bibulką japońską

Fot. 14. Malowidło ściennie IV w Sali Tronowej po konserwacji

Fot. 15. Malowidło ścienne III w Sali Tronowej po konserwacji

Fot. 16. Malowidło ściennie I w Sali Tronowej po konserwacji

Fot. 17. Fragment malowidła ściennego II w Sali Tronowej po konserwacji

Fot. 18. Malowidło ścienne VI w Sali Tronowej po konserwacji

Fot. 19. Malowidło ściennie V w Sali Tronowej po konserwacji

Fot. 20. Fragment plafonu Sali Tronowej przed konserwacją

Fot. 21. Sygnatura S. Norblina na malowidle ściennym w d. holu obecnie sala muzealna pałacu

Fotografie wykonał J. Steciński

Józef Steciński

CONSERVATION OF STEFAN NORBLIN'S WALL PAINTINGS
IN UMAID BHAWAN PALACE IN JODHPUR – INDIA

SUMMARY

Stefan Norblin, one of the main artists of art deco in the 1920's and 30's was perceived in Polish arts as: portraitist, caricaturist, graphic artist, book illustrator, poster designer, architect of interiors and creator of decorative art. His rich creative output is fairly well-known in Poland, while his activities during five years of emigration during the war in India less familiar.

The text presents restoration of works of Stefan Norblin's wall paintings, undertaken thanks to the support of the Ministry of Culture and National Heritage of the Republic of Poland.

Translated by Thaddeus Mirecki